

Методико-прикладні засади структуротворення резиліентності якості життя¹

Біль Мар'яна Михайлівна², Левицька Ольга Олександрівна³

Опубліковано	Секція	УДК
30.05.2025	Економіка	316.42:304.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17794952>

Анотація. У статті аналізуються питання людського розвитку, які розглядаються крізь призму одного з найбільш узагальнюючих та інтегральних категорій – якості життя і застосування в цілях її покращення проактивних інструментів та засобів регіональної політики, головно соціальної. У дослідженні об'єктом виступають аспекти декомпонування та визначення структурних характеристик якості життя та зокрема системи забезпечення її резиліентності. Відтак, метою дослідження є поглиблення методико-прикладних засад структуротворення резиліентності якості життя. Доведено, що високий рівень резиліентності передбачає не тільки опірність до негативних впливів, але й гнучкість у адаптації та здатність до відновлення; відповідно, резиліентність якості життя населення інтегрує обидва підходи до реагування на виклики – стійкість та гнучкість, забезпечуючи комплексне розуміння здатності підтримувати та покращувати якість життя в умовах змін. Застосовано компаративний аналіз для розмежування понять резистентності та резиліентності системи в контексті забезпечення якості життя. Сформовано концептуальну основу дослідження резиліентності якості життя населення. Розроблено структурно-функціональну модель резиліентності якості життя населення регіону в умовах нестабільності. Визначено доміанти резиліентності якості життя населення регіону. Аргументовано на тому, що вони тісно взаємопов'язані, визначають одні одних та мають чітку взаємозалежність, відтак, при формуванні регіональної соціальної політики потрібно не тільки враховувати, але забезпечувати цілісність задіяння доміант посилення резиліентності якості життя населення на регіональному рівні. Зроблено проспект на трансформацію чинних доміант якості життя крізь призму переходу до формування системи резиліентності якості життя населення регіону. Зроблено висновок, що ідентифікація доміант слугує первинним етапом під час формування проактивної регіональної політики у сфері покращення якості життя населення регіону.

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених у межах виконання НДР П-02-25 Доміанти соціально-економічного структуротворення резиліентності якості життя населення в регіонах України в умовах зовнішніх загроз (в рамках комплексного проекту «Доміанти структуротворення резиліентності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз») (номер державної реєстрації 0125U000478).

² доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
<https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

³ доктор економічних наук, старший дослідник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»
<https://orcid.org/0000-0001-8174-9918>

Ключові слова: якість життя, резилієнтність, соціально-економічні домінанти, структуроутворення, регіони України, загрози, війна, нестабільність, вразливість.

Methodological and Applied Foundations of Structuring the Resilience of Quality of Life

Annotation. The article analyzes the issue of human development, which is considered through the prism of one of the most generalizing and integral categories - quality of life and the use of proactive instruments and means of regional policy, mainly social, to improve it. The object of the study is the aspects of decomposition and determination of structural characteristics of quality of life and in particular the system of ensuring its resilience. Therefore, the purpose of the study is to deepen the methodological and applied principles of structuring resilience of quality of life. It has been proven that a high level of resilience implies not only resistance to negative impacts, but also flexibility in adaptation and the ability to recover. Accordingly, the resilience of the quality of life of the population integrates both approaches to responding to challenges - stability and flexibility, providing a comprehensive understanding of the ability to maintain and improve the quality of life in conditions of change. A comparative analysis was applied to distinguish the concepts of resistance and resilience of the system in the context of ensuring the quality of life. A conceptual basis for studying the resilience of the quality of life of the population was formed. A structural and functional model of the resilience of the quality of life of the population of the region in conditions of instability was developed. The dominants of resilience of the quality of life of the population of the region have been identified. It is argued that they are closely interconnected, determine each other and have clear interdependence, therefore, when forming regional social policy, it is necessary not only to take into account, but also to ensure its integrity, the involvement of dominants of strengthening the resilience of the quality of life of the population at the regional level. A prospectus for the transformation of the current dominants of the quality of life through the prism of the transition to the formation of a system of resilience of the quality of life of the population of the region has been made. It has been concluded that the identification of dominants serves as the initial stage in the formation of a proactive regional policy in the field of improving the quality of life of the population of the region.

Keywords: quality of life, resilience, socio-economic dominants, structural formation, regions of Ukraine, threats, war, instability, vulnerability.

Вступ

Резильєнтність якості життя населення є однією з ключових характеристик соціально-економічних систем, що визначає їхню здатність до адаптації, стійкості та швидкого відновлення в умовах викликів і загроз.

Глобальні та регіональні політичні кризи, війни, економічні потрясіння, масштабні міграції населення, пандемії, кліматичні зміни та технологічні трансформації, створюють нові виклики для соціально-економічних систем. Важливим аспектом дослідження є аналіз здатності суспільства передбачати можливі ризики, адаптуватися до змінних умов та розробляти ефективні механізми подолання кризових ситуацій (внутрішніх та зовнішніх шоків).

У світлі зазначеного актуалізується завдання розвитку теоретико-методичних і методико-прикладних засад дослідження резильєнтності якості життя, а в його межах – структурного декомпонування в цій сфері.

У дослідженнях Т. Пепи [9,с.11-14], І. Сидора [13,с.795-802], Б. Буркинського [4,с.12-24] та ін. досліджується проблематика ідентифікації та аналізування чинників впливу на якість життя населення.

Своєю чергою, поняття резилієнтності здебільшого ототожнюють з резистентністю та навіть соціальною безпекою (С. Пирожков, Є. Божок, Н. Хамітов [10,с.74-82]; В. Хаустова, О. Решетняк [15,с.30-41]).

Але якщо раніше йшлося про здатність чинити опір, протидіяти ризикам, викликам і загрозам, то на тепер – спроможність соціальної системи до швидкого відновлення, розвитку нових якостей в частині адаптації до шоківих станів і ситуацій, впливу на розвиток нових кращих можливостей стосовно ліпшої якості життя людей і т. д. (В. Близнюк, С. Шумська та ін. [1,с.583-603]; В. Геєць, Т. Бурлай, В. Близнюк [3,с.5-43]; Е. Лібанова [5,с.3-23]; О. Мульська [8,с.126-134]; М. Мельник та ін. [11,с.24-36]).

Все тіснішими стають і пошукування в частині зв'язків резилієнтності та якості життя населення (Т. Васильців, М. Біль [2,с.73-80]; Е. Лібанова, О. Глідун, Л. Лісогор [6,с.4-8]). Хоча, це закономірно з огляду на потребу в напрацюванні і теоретико-методичних засад і прикладних рекомендацій відносно не тільки гарантування належної якості життя, але й формування так званої системи її резилієнтності, здатної не допустити колапсу соціальних інститутів (Н. Мазур, А. Ткачук [7,с.81-89]; І. Романюк [12,с.91-98]; С. Тютюнникова, О. Бервенко [14,с.185-189]), відтак, кризи людського потенціалу.

Однак, попри все зростаючу чисельність досліджень в аналізованій царині, залишається гостра потреба в подальшому уточненні структурних характеристик якості життя населення.

Метою дослідження є поглиблення методико-прикладних засад структуротворення резилієнтності якості життя.

Результати дослідження

На основі праць вітчизняних та іноземних резильєнтність соціально-економічної системи можна визначити як її здатність адаптуватися до деструктивних впливів (шоків, криз, катастроф), швидко відновлювати функціональність, переосмислювати й трансформувати внутрішню структуру, формуючи нові стійкі траєкторії розвитку. Це – складне, багатовимірне явище, що поєднує такі базові ознаки, як гнучкість, опірність, абсорбційну здатність, адаптивність, здатність до якісних трансформацій та відновлення. Резильєнтність забезпечує не лише стійкість до шоківих подій, а й сприяє довготривалому розвитку та підвищенню рівня життя населення навіть у нестабільному середовищі.

Для розробки ефективних стратегій підтримки й покращення добробуту населення важливим є розуміння відмінностей між резистентністю, резильєнтністю та стійкістю у контексті якості життя (табл. 1). Серед цих близьких за значенням понять резильєнтність вважається найширшим, адже охоплює: (1) здатність системи або соціальних акторів (інститутів влади, представників громадянського суспільства, економічних суб'єктів та міжнародних організацій) протистояти деструктивним зовнішнім чинникам без значних змін (резистентність), а також (2) здатність адаптуватися та відновлюватися після шоківих ситуацій. Це означає, що високий рівень резильєнтності передбачає не тільки опірність до негативних впливів, але й гнучкість у адаптації та здатність до відновлення. Таким чином, резильєнтність якості життя населення інтегрує обидва підходи до реагування на виклики – стійкість та гнучкість, забезпечуючи комплексне розуміння здатності підтримувати та покращувати якість життя в умовах змін.

Порівняння резистентності та резильєнтності системи в контексті
забезпечення якості життя

	Резистентність (опірність)	Резильєнтність
Сутність	Здатність системи протистояти зовнішнім впливам без значних змін у своїй структурі чи функціонуванні (резистентність є ознакою стійкості системи)	Здатність системи адаптуватися до шоків, поглинати їх, швидко відновлюватися після шоківих подій та навіть використовувати їх для зростання (резильєнтність включає стійкість системи)
Реакція на шоківі події	Під час шоківих ситуацій система залишається незмінною, мінімізуючи вплив зовнішніх чинників	Під час шоківих подій система може зазнати тимчасових змін, але здатна адаптуватися і відновитися, часто з набуттям нових якостей
Застосування до якості життя	Означає здатність соціально-економічної системи зберігати стабільні параметри якості життя населення, незважаючи на негативні зовнішні обставини. Це може передбачати підтримку постійного рівня здоров'я, сталих соціально-трудових відносин та економічної стабільності	Відображає здатність соціально-економічної системи не лише відновлюватися після кризи (шоку), але й знаходити нові можливості для підвищення якості життя через розвиток нових характеристик, зміцнення соціальних зв'язків, покращення параметрів здоров'я після шоківих станів

Концептуальна база дослідження резильєнтності якості життя населення формується на перетині різноманітних наукових підходів і теорій. Вона охоплює ідеї стійкого розвитку, які передбачають баланс між економікою, соціумом і довкіллям, а також системний підхід, що розглядає якість життя як результат взаємодії багатьох підсистем. Теорія людського розвитку акцентує увагу на розширенні можливостей людини, зокрема у доступі до освіти, медицини, участі у прийнятті рішень, а теорія динамічного резильєнсу підкреслює здатність соціально-економічних систем не лише адаптуватися та відновлюватися після криз, а й еволюціонувати під впливом нових викликів. Важливу роль відіграють і теорії соціального капіталу, які враховують довіру, згуртованість та взаємну підтримку в суспільстві. Додаткову глибину цьому концептуальному підґрунтю надає теорія синергетики та нелінійної динаміки, яка розглядає суспільство як відкриту, самоорганізовану систему, здатну до раптових змін і виходу на нові рівні стабільності під впливом зовнішніх і внутрішніх впливів. Зазначені ідеї тісно переплітається з положеннями концепцій самоорганізації, адаптивності, еволюційної економіки, хаосу і непередбачуваних змін (рис. 1).

У контексті дослідження резильєнтності соціально-економічних систем, зокрема якості життя населення, важливо розглядати чинники, які активізуються під впливом шоківих подій. Умовно можна виокремити чинники стійкості (міцності), такі як соціальна підтримка, економічні ресурси, інституційна спроможність, доступ до базових життєвих благ (послуг) тощо, котрі сприяють здатності системи протистояти, адаптуватися і швидко відновлюватися після шоківих впливів. Водночас, чинники вразливості пов'язують із деструктивними внутрішніми та зовнішніми умовами, характеристиками або процесами, які підвищують ймовірність негативного впливу

шокових чи кризових подій на функціонування і стабільність системи, а також збільшують глибину шоку, ускладнюючи (унеможлижуючи) цим процес відновлення. Ідентифікація та аналіз цих чинників є ключовими для розробки ефективних стратегій підвищення резильєнтності соціально-економічних систем та покращення якості життя населення в умовах кризових ситуацій.

Рис. 1. Концептуальна основа резильєнтності якості життя населення

Розроблена структурно-функціональна модель резильєнтності якості життя населення (рис. 2) покроково деталізує механізм резильєнтності досліджуваної системи, який передбачає її послідовну реакцію на шоківу подію (наприклад, стихійне лихо, епідемію, економічну кризу, масову міграцію населення, політичну турбулентність, війну тощо).

У центрі цього механізму – резильєнтність якості життя, що охоплює здатність підтримувати або відновлювати якість громадського, трудового, сімейного та особистого життя. Залежно від характеру й інтенсивності впливу шоківу події на домінанти забезпечення якості життя, а також взаємодії чинників міцності та вразливості системи формується її здатність підтримувати стабільну якість життя під впливом деструктивних чинників (шоків), як і спроможність адаптуватися й розвиватися в умовах змін.

систем, спрямованих на підвищення здатності суспільства чи соціальних акторів адаптуватись до змін і відновлювати якість життя населення після шоків. До згаданих домінант можна віднести стійкість економіки, соціальна згуртованість, забезпечення доступу до якісних освітніх і медичних послуг, інституційна спроможність та інші чинники, що в першу чергу забезпечують резильєнтність якості життя населення конкретної територіальної системи.

Домінанти забезпечення резильєнтності якості життя умовно поділяються на чотири групи, а саме:

- економічні чинники: диверсифікація економіки, гнучкість ринку праці, фінансова самодостатність територій, трансферт технологій, розвиток сфери R&D, стійкість економічної системи до зовнішніх шоків;

- соціальні чинники: адаптивність соціальної системи, інклюзія, соціальна відповідальність, нарощення інтелектуально-кадрового потенціалу, посилення соціальної згуртованості;

- демографічні чинники: посилення демографічної стійкості, збереження людських ресурсів, узгодження тенденцій економіки та міграційної ситуації, забезпечення соціального захисту вразливих груп населення;

- інституційні чинники: інституційна спроможність територій, ефективність державної політики, розвиток соціальної інфраструктури, забезпечення національної безпеки та стабільності.

Економічні чинники суттєво впливають на резильєнтність якості життя, оскільки визначають здатність домогосподарств, спільнот і системи в цілому протистояти шокам, адаптуватися до змін і відновлюватися після криз. Наприклад, високий рівень доходів забезпечує фінансову стійкість населення, тоді як стабільна зайнятість та конкурентоспроможний ринок праці сприяють соціальній безпеці та знижують соціальну вразливість. Це характеризує диверсифіковану економіку з високою адаптивністю і низькою залежністю від окремих галузей. Водночас, інвестиції в людський капітал, інновації та інфраструктуру дозволяють соціально-економічній системі еволюціонувати у відповідь на виклики. Макроекономічна стабільність, ефективна податкова та соціальна політика підтримують внутрішній попит і згладжують наслідки криз, а доступ до фінансових ресурсів забезпечує швидке реагування на потрясіння та підтримку економічної активності. Усі ці елементи формують економічне підґрунтя резильєнтності як здатності не лише повертатися до рівня якості життя до шоку, а й адаптуватися до нових умов, зберігаючи гідний життєвий рівень.

Соціальні чинники детермінують рівень згуртованості, взаємної підтримки, довіри та участі населення в суспільному житті. Розвинений соціальний капітал (тобто міцні соціальні зв'язки, активні громади та наявність горизонтальних мереж) посилює здатність спільнот до колективного реагування на кризи, мобілізації ресурсів і швидкого відновлення. Важливу роль відіграє доступ до освіти, охорони здоров'я, культурних благ, соціальних послуг, які забезпечують базову безпеку та зменшують соціальну нерівність. Серед інших компонентів – суспільна довіра до інститутів та між людьми, яка сприяє прийняттю колективних рішень і підтримці реформ, а також соціальна мобільність, інклюзія та участь у прийнятті рішень, які формують відчуття контролю над життям і посилюють суб'єктність населення, що є ключовою умовою стійкості в умовах змін. Суттєвий вплив мають і демографічні аспекти: вікова структура, рівень урбанізації, міграційна активність і стан здоров'я населення. У поєднанні ці чинники визначають не лише здатність населення адаптуватися до криз, а й потенціал для соціальної трансформації, яка дозволяє зберігати гідний рівень життя навіть у несприятливих умовах.

Формування організаційних, правових та управлінських механізмів, які дозволяють системі ефективно реагувати на виклики, забезпечується інституційними чинниками резильєнтності якості життя. Сильні, прозорі та підзвітні інститути створюють передбачуване середовище, в якому громадяни можуть розраховувати на захист своїх прав, доступ до послуг і справедливий розподіл ресурсів. Ефективне державне управління сприяє швидкому прийняттю рішень у кризових ситуаціях, координації між різними секторами та мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Наявність стратегій сталого розвитку, антикризових планів і механізмів моніторингу дозволяє не лише мінімізувати наслідки шоків, а й підвищувати адаптивну здатність системи. Також важливою є спроможність інститутів до навчання, змін і впровадження інновацій – без цього система ризикує залишитися вразливою до повторних криз. Рівень демократичності, якість управлінських рішень, ступінь децентралізації та рівень взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством – усе це визначає, наскільки система здатна не лише вижити, а й розвиватися в умовах нестабільності.

Висновки

У критично складних умовах сьогодення, зокрема ускладнення економічного та соціального середовища в регіонах України, у тому числі тилкових, чи не найгостріше постали питання збереження людського потенціалу, але для цього слід гарантувати гідну якість життя вітчизняного населення.

Відтак, слід сформувавши та реалізувати положення проактивної регіональної політики в цій сфері. Утім, розуміючи всю складність і поліаспектність поняття якості життя, важливо ідентифікувати структурні характеристики резильєнтності якості життя аби надалі, впливаючи на них, забезпечувати системний комплексний вплив на покращення якості життя населення регіону.

У підсумку структурування резильєнтності якості життя населення встановлено, що з одного боку, її компонентами слугують якість особистого, сімейного, трудового та громадського життя, а також якість середовища проживання людини. З іншого боку, резильєнтність якості життя населення визначають її доміанти, якими слід вважати головні чинники, які визначають формування соціально-економічних структур або систем, спрямованих на підвищення здатності суспільства чи соціальних акторів адаптуватись до змін і відновлювати якість життя населення після шоків. Домінанти забезпечення резильєнтності якості життя слід головно поділяються на чотири групи: (1) економічні; (2) соціальні; (3) демографічні; (4) інституційні.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі доцільно зосередити на формуванні методики аналізування резильєнтності якості життя населення регіону.

Список використаних джерел

1. Близнюк В., Шумська С., Бурлай Т., Борзенко О., Аргіріу А.-С. Резильєнтність соціально-економічної системи: стратегія і тактика мінімізації нерівностей українського суспільства. Журнал європейської економіки. 2024. Вип. 23(4). С. 583-603.
2. Васильців Т. Г., Біль М. М., Бачинська М. В. Регіональна політика розвитку соціальної інфраструктури в контексті поліпшення якості життя населення Карпатського регіону України. Socio-economic relations in the digital society. 2021. № 2 (41). С. 73-80.
3. Геєць В.М., Бурлай Т.В., Близнюк В.В. Соціальна резильєнтність національної економіки крізь призму досвіду Європейського Союзу та України. Економічна теорія. 2023. № 3. С. 5-43.

4. Домінанти сталого розвитку регіонів України : монографія / Буркинський Б.В. та ін.; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 620 с.
5. Лібанова Е. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. Демографія та соціальна економіка. 2024. № 58(4). С. 3-23.
6. Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. Вимірювання якості життя в Україні: Аналітична доповідь. Київ, 2013. 50 с.
7. Мазур Н. О., Ткачук А. В. Регіональні особливості забезпечення якості життя населення України. Стратегія економічного розвитку України. 2017. № 41. С. 81-89.
8. Мульська О.П. Міграційні ризики та соціально-економічна резильєнтність: теоретико-концептуальне моделювання. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. № 41. С. 126-134.
9. Пепа Т. В. Домінанти соціального розвитку країни в контексті реалізації його конкурентної парадигми. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 3. С. 11-14.
10. Пирожков С.І., Божок Є.В., Хамітов Н.В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. Вісник Національної академії наук України. 2021. № 8. С. 74-82.
11. Резильєнтність ендогенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків: монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2024. 307 с.
12. Романюк І. «Якість життя» як соціально-економічна категорія та об'єкт статистичного дослідження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. Вип. 4. С. 91-98.
13. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 16. С. 795-802.
14. Тютюнникова С. В., Бервено О. В. Якість життя як фактор модернізації управління національною економікою. Збірник ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана». 2016. С. 185-189.
15. Хаустова В.Є., Решетняк О.І. Резильєнтність економіки: сутність і виклики для України. Бізнес Інформ. 2023. № 7. С. 30-41.